

KAROL WITKOWSKI
UNIwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie
MARCIN WITKOWSKI
Muzeum Miejskie w Wadowicach

TOPOGRAFIA WOLNOŚCI. PATRIOTYCZNE URBANONIMY W PRZESTRZENI WADOWIC (DO 1939 R.)

WSTĘP

Urbanonimy rozumiane jako nazwy własne obiektów przestrzeni miejskiej¹ są przedmiotem badań zarówno w niewielkich jednostkach administracyjnych, np. podkrakowskie Filipowice², jak i w dużych ośrodkach miejskich. Według A. Myszkii większość dużych miast [- -] i *bardzo wiele małych doczekało się swoich monografii nazewnictwowych*³. Badanie te koncentrują się nad klasyfikacją i etymologią nazw, zmiennością w czasie, procesem kształtowania systemu nazewnictwa, poprawnością językową, nazewnictwem na terenach wielokulturowych, poszukiwaniem archetypów⁴. Jednym z kierunków badań nad urbanonimami jest odszukiwanie w nich elementów tradycji i kultury⁵, a zatem również przejawów patriotyzmu lokalnego i narodowego.

Bardzo istotnym elementem badań nad urbanonimami jest ich klasyfikacja⁶. Podstawowymi typami toponimów w nazewnictwie miejskim są nazwy: lokalizujące, kierunkowe, pamiątkowe, charakteryzujące i posesyjne. Cztery pierwsze typy

¹ A. Czerny, *Teoria nazw geograficznych*, Warszawa 2011, s. 15. Urbanonimy są podzbiorem nazw geograficznych (toponimów), wśród których wyróżnia się nazwy ulic, placów, parków i budynków. Do obiektów komunikacyjnych, takich jak „bursztynowy szlak”, odnoszą się natomiast hodonimy.

² P. Pałka, *Mikrotoponimy jako świadectwo historii mikroregionu. Nazwy terenowe wsi Filipowice*, „Język w Komunikacji”, 2013, t. 3, s. 111-117.

³ A. Myszkia, *Ewolucja motywacji współczesnych nazw ulic województwa podkarpackiego*, w: *Jednotlivé a všeobecne v onomastiké*, red. M. Ološtiak, Preszów 2012, s. 251. Autorka przywołuje w tekście szereg opracowań miast wojewódzkich.

⁴ *Ibidem*.

⁵ E. Rzetelska-Feleszko, *W świecie nazw własnych*, Warszawa-Kraków 2006, ss. 249.

⁶ K. Handke, *Nazewnictwo miejskie*, w: *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, red. E. Rzetelska-Feleszko, Warszawa-Kraków 1998, s. 283-307. Por. A. Myszkia, *op. cit.*, s. 251-252 (i literatura tam wskazana).

były już stosowane w starożytnym Rzymie⁷. W średniowieczu zaczęto używać typu piątego – posesywnego oraz nowego typu – nazw związanych z kultem świętych⁸, które współcześnie włącza się do pamiątkowych. Nazwy lokalizujące odnoszą się do położonego w sąsiedztwie obiektu. Nazwy kierunkowe odnoszą się do kierunku, w którym biegną ulice, zwykle do miast, rzadziej oddalonych budynków lub obiektów przyrodniczych. Według A. Myszki współczesne nazwy kierunkowe odnoszą się do obiektów znajdujących się w pobliżu – sąsiednich wsi i przysiółków, w przeciwieństwie do dawniej nadawanych dalekich destynacji⁹. Nazwy pamiątkowe nawiązują do postaci lub wydarzeń historycznych, ale także do świeckich i religijnych tradycji. Nazwy charakteryzujące odnoszą się do różnych elementów typowych dla danej ulicy. Mogą to być cechy przyrodnicze, topograficzne itp. Nazwy posesywne wskazują na instytucje, osoby, dawniej przede wszystkim zakony związane z daną ulicą.

W przypadku terenów pogranicza lub obszarów wielokulturowych zmiany nazw, spowodowane poczuciem patriotyzmu, były szczególnie widoczne. Na obszarze tzw. Ziemi Odzyskanych po 1945 r. prowadzono na bardzo szeroką skalę odniemczanie toponimów, w tym urbanonimów, często nadając nazwy zupełnie niezwiązane z miejscem. Równoległe z oficjalnymi nazwami polskimi funkcjonowały nazwy zwyczajowe wywodzące się z dialektu śląskiego¹⁰. Efektem takich działań było zniszczenie w warstwie językowej międzykulturowego charakteru przygranicza¹¹. Oczyszczenie przestrzeni publicznej z języka nienarodowego traktowano jako element umacniania prestiżu władzy¹². Międzykulturowe zbiory toponimów przetrwały natomiast na wschodzie kraju, pomimo konfliktów narodowościowych¹³.

Osobnym problemem jest kształtowanie i funkcjonowanie systemu nazewnictwa pod zaborami. W przypadku Galicji obowiązywała zasada nienarzucania nazw terenowych przez administrację zaborcy, co miało szczególne znaczenie przy sporządzaniu map wojskowych¹⁴. Nadawanie urbanonimów przez lokalną administrację,

⁷ K. Handke, *Polskie nazewnictwo miejskie*, Warszawa 1992, s. 25-27.

⁸ M. Buczyński, *Pamiątkowe nazwy miejscowe w językach słowiańskich*, Lublin 1997, ss. 434.

⁹ A. Myszka, *op. cit.*, s. 253.

¹⁰ D. Chylińska, G. Kosmala, *Analiza zmian nazw lokalnych Chełmska Śląskiego i Raclawiczek w XX wieku jako przykład geograficznych badań przestrzeni toponimicznej Śląska*, „Polski Przegląd Kartograficzny”, 2010, t. 42 (1), s. 30-39.

¹¹ *Mikrotoponimia na pograniczach językowo-kulturowych*, red. M. Leśniów, M. Olejnik, Lublin 2005, ss. 245.

¹² R. Szul, *Język. Naród. Państwo. Język jako zjawisko polityczne*, Warszawa 2009, ss. 416.

¹³ J. Rieger, *Elementy ukraińskie w toponimii polskiej i w toponimii Polski*, „Acta Universitatis Lodziensis, Folia Linguistica”, 1993, v. 27, s. 247-253.

¹⁴ W. Włoskiewicz, *Toponomastyczna praca topografa w Austro-Węgrzech i w II Rzeczypospolitej*, „Prace języko-

zwłaszcza w dobie autonomii, mogło być powodowane przywiązaniem do tradycji I Rzeczypospolitej czy chęcią uczczenia wybitnych Polaków. Jeszcze inaczej sprawa ma się z urbanonimami w II Rzeczypospolitej, kiedy nowym ulicom i placom nadawano nazwy nawiązujące nie tylko do doniosłych wydarzeń z dziejów Polski (np. ul. 3 Maja) czy honorujące wybitne postacie z przeszłości. Patronami ulic stawały się bowiem osoby zasłużone dla odzyskania niepodległości, z marszałkiem Józefem Piłsudskim na czele.

Niniejszy artykuł jest przyczynkiem do badań nad wadowickimi urbanonimami do końca II Rzeczypospolitej, ze szczególnym uwzględnieniem nazewnictwa patriotycznego (pamiątkowego) w okresie autonomii galicyjskiej i w dwudziestoleciu międzywojennym.

STAN BADAŃ

Toponomastyka Wadowic była już przedmiotem badań historyków. Analiza układu przestrzennego rynku i zabudowy Wadowic w okresie XV-XVI w. została przedstawiona w artykule J. Rajmana¹⁵. Autor podjął w nim również temat wczesnośredniowiecznych „toponimów obronnych” w dolinie Skawy. Z kolei XVII-wieczne granice miasta opisał dokładnie Z. Noga¹⁶.

Inne spojrzenie na zagadnienie toponomastyki Wadowic miał krakowski architekt K. Kuśnierz, który dokonał m.in. rekonstrukcji etapów rozwoju przestrzennego miasta¹⁷. O rozbudowie miasta na przełomie XIX i XX w., z uwzględnieniem nazw ulic i placów, pisał M. Drozd, opierając się na archiwach miejskich z lat 1905 i 1911. Informacje tam zamieszczone są jednak nieprecyzyjne, a często błędne¹⁸. Analiza nazewnictwa wadowickich ulic i placów była przedmiotem dwóch artykułów, które ukazały się na łamach rocznika „Wadowiana”. Temat ten w 1998 r. podjęli A. No-

znawcze UWM”, 2015, v. 17 (3), s. 137-154. Nazwy używane przez wojsko miały być tożsame z nazwami znanymi lokalnej ludności.

¹⁵ J. Rajman, *Średniowieczne Wadowice na tle osadnictwa nad Skawą i Wieprzówką*, w: *Wadowice. Studia z dziejów miasta*, red. E. Kotowiecki, A. Nowakowski, G. Studnicki, Wadowice 1997, s. 23-62.

¹⁶ Z. Noga, *Z dziejów Wadowic w XVII-XVIII wieku (do czasu I rozbioru Polski w roku 1772)*, w: *Wadowice. Studia z dziejów miasta, op. cit.*, s. 63-64.

¹⁷ K. Kuśnierz, *Z historii rozwoju przestrzennego Wadowic*, w: *Wadowice. Miasto Jana Pawła II*, red. W. Zin, A. Kadłuczka, K. Kuśnierz, Kraków 1997, s. 27-56.

¹⁸ M. Drozd, *Organizacja i działalność gminy miejskiej w Wadowice w latach 1866-1914*, w: *Królewskie wolne miasto Wadowice. Studia z dziejów i ustroju miasta*, red. A. Nowakowski, Warszawa 1994, s. 50-51.

wakowski¹⁹ i G. Studnicki²⁰. Także Ci autorzy nie ustrzegli się pewnych nieścisłości i uproszczeń w interesującej nas tematyce.

Kwestia nazewnictwa ulic i ich zmian w XIX i początkach XX w. była wielokrotnie poruszana w monografii galicyjskich Wadowic autorstwa K. Meusa²¹. Zagadnienie toponomastyki miasta znalazło swoje miejsce także na kartach albumów poświęconych Wadowicom²² oraz w pracach popularnonaukowych²³.

NAZEWNICTWO ULIC W OKRESIE PRZEDAUTONOMICZNYM

Pierwsze zwyczajowe nazwy obiektów fizjograficznych na terenie Wadowic notowane były już w wieku XVI. W lustracji województwa krakowskiego z 1564 r. wspomniana jest *pusta rola* o nazwie Niemeczki Kąth²⁴. W połowie XVII w. zamożny rajca miejski, wiceburmistrz i burmistrz miasta Walenty Leń posiadał grunty zwane Miedzne, Pod Stawy, Kąt Piekłowski, ogród Pod Górą i rolę na Zagumniu²⁵. W dokumencie z 1686 r. rajca wadowicki Wojciech Rudzki zastawił swoje nieruchomości w Łęgu i na Łazach²⁶. Część tych nazw przetrwała w niezmienionej formie (Miedzne), część na przestrzeni lat uległa pewnym modyfikacjom (Podstawie, Łęgowa, Łazówka), inne zaniknęły. Wymienione toponimy nawiązywały do charakteru miejsca – tereny nad stawami, łąki czy łązy (role powstające w wyniku wypalania pokrywających je krzaków i drzew)²⁷.

W okresie przedrozbiorowym funkcjonowały także nazwy nawiązujące do wydarzeń z lokalnej historii. Przykładem tego jest niwa Barwałdzka – ślad po konflikcie między posesorem Barwałdu Średniego Józefem Moszczyńskim a władzami

¹⁹ A. Nowakowski, *Nazewnictwo ulic i placów w Wadowicach*, „Wadoviana. Przegląd historyczno-kulturalny”, 1998, nr 1, s. 40-48.

²⁰ G. Studnicki, *Jeszcze o nazwach ulic i placów w Wadowicach*, „Wadoviana. Przegląd historyczno-kulturalny”, 1998, nr 2, s. 73-76.

²¹ K. Meus, *Wadowice 1772-1914. Studium przypadku miasta galicyjskiego*, Kraków 2013.

²² *Wadowice na dawnych pocztówkach*, red. P. Wyrobiec, Wadowice 2000; *Wadowice kartki z rodzinnego albumu*, red. P. Wyrobiec, tekst H. Cz. Gil OCD, Wadowice 2008; *Wadowice. W obiektywie czasu*, red. Z. Jurczak, W. Kołodenny, J. Krupnik, S. Kulig, R. Talaga, W. Witkowski, P. Wyrobiec, tekst M. Witkowski, K. Witkowski, Wadowice 2015.

²³ Z. Jurczak, *Wadowiczanie*, Wadowice 2012.

²⁴ *Lustracja województwa krakowskiego 1564*, cz. I, wyd. J. Małecki, Warszawa 1962, s. 220-222.

²⁵ Z. Noga, *Z dziejów Wadowic w XVII – XVIII wieku*, *op. cit.*, s. 70-71; por. G. Studnicki, *Kto był kim w Wadowicach?*, Wadowice 2004, s. 142.

²⁶ *Ibidem*, s. 71.

²⁷ *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 5, Warszawa 1880-1914, s. 624.

miejskimi, który zakończył się przyłączeniem stawów do majątku barwałdzkiego²⁸. Przed 1846 r. do miasta przyłączono dawne wójtostwo Mikołaj, zawdzięczające swą nazwę jednemu z wójtów wadowских – Mikołajowi Komorowskiemu (1578-1633)²⁹.

Włączenie Wadowic w granice monarchii habsburskiej przyniosło z sobą pojawienie się na mapie miasta kolejnych nazw ulic i placów. Na mapie katastralnej z 1845 r. znajdują się przede wszystkim urbanonimy kierunkowe: ulice Wiedeńska i Lwowska (składające się na przebiegający przez miasto gościniec cesarski), Krakowska, Nowa, Nowotarska, Zatorska (dawny gościniec zatorski) i Zawadzka. O charakterze miejsca świadczą nazwy ulic: Piaskowa i Głęboka³⁰.

URBANONIMY W DOBIE AUTONOMII

Przekształcenie Austrii w monarchię konstytucyjną przyniosło z sobą nadanie autonomii krajom koronnym i możliwość stanowienia w nich odrębnych norm prawnych. Także Galicja uzyskała własny Sejm Krajowy, Wydział Krajowy jako władzę wykonawczą i Radę Szkolną Krajową. Na przestrzeni lat 60. XIX w. trwał proces polonizacji administracji, sądownictwa i szkolnictwa. Kolejne ustawy usankcjonowały organizację samorządu terytorialnego.

Ustawa o gminach z 5 marca 1862 r. powoływała Radę Gminną jako organ uchwalający i nadzorujący oraz odpowiadającą przed nią Zwierzchność Gminną jako organ wykonawczy³¹. W sierpniu 1866 r. przyjęto obowiązującą w Galicji ustawę regulującą ustrój gminy miejskiej, kompetencje Rady Gminnej i powoływanej przez nią Zwierzchności z burmistrzem i asesorami³². W oparciu o ustawę zaprowadzono w Wadowicach gminę miejską, a ustawa gminna z 13 marca 1889 r. zaliczyła miasto

²⁸ Konflikt dotyczył stawów: Tarlik, Młyński, Łącznik, Szubienicznik, Granicznik, Pobocznik oraz należący do nich młyn (por. G. Studnicki, *Barwałd. Zarys dziejów*, Wadowice 1994, s. 132).

²⁹ M. Porębski, *Budownictwo obronne i rezydencjonalne powiatu wadowickiego*, Kalwaria Zebrzydowska 2009, s. 111; G. Studnicki, *Kto był kim, op. cit.*, s. 118-119.

³⁰ Powiatowy Ośrodek Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej w Wadowicach, kataster 1845 r., „Stadt Wadowice samt der einverlebten Gemeinde Mikołaj in Galizien Wadowicer Kreis”. Zupełne nieuzasadnione jest podawanie przez M. Drozda informacji o gościńcu zatorskim czy krakowskim w roku 1905, a tym bardziej informacja, jakoby w 1911 r. powstały w mieście ulice Lwowska, Zatorska i Piaskowa (por. M. Drozd, *op. cit.* 51).

³¹ A. Nowakowski, *Samorząd Terytorialny w Galicji na przełomie XIX i XX wieku*, „Samorząd Terytorialny”, nr 1-2, 1993, s. 93-100.

³² *Ustawa gminna obowiązująca w Królestwie Galicji i Lodomerji z Wielkim Księstwem Krakowskim, z dnia 12 Sierpnia 1866 r. (dz.ust.kraj.N.19)*, w: *Zbiór Ustaw i Rozporządzeń administracyjnych w Królestwie Galicji i Lodomerji z Wielkim Księstwem Krakowskim obowiązujących z wyciągiem orzeczeń c.k. Trybunału Administracyjnego*, red. J. R. Kasperek, Lwów 1884, s. 3-80.

w poczet trzydziestu „znaczniejszych miast Galicji”³³.

Działająca w oparciu o powyższe ustawy oraz kolejne regulacje prawne Zwierzchność Gminna zajmowała się m.in. zakładaniem i utrzymaniem [- -] *gminnych dróg, mostów, ulic i placów* [- -]³⁴. Kosztorysy remontów sporządzała Sekcja III Rady Gminnej – u schyłku lat 60. XIX w. Rada podejmowała m.in. decyzje o szutrowaniu ulic Piaskowej, Głębokiej, Targowicy i „drogi młyńskiej”³⁵. Do kompetencji władz miejskich należało również porządkowanie przestrzeni publicznej Wadowic poprzez nadawanie ulicom nazw bądź ich zmiany. Na tym polu duże zasługi miał dr Władysław Mieczysław Gedl, lekarz i radny miejski, który w grudniu 1882 r. zainicjował dokonanie zmian w nazewnictwie wadowickich ulic³⁶. W tym czasie na mapie urbanonimów pojawiły się ulice: Gimnazjalna (Gimnazyalna), Jana III Sobieskiego, Spadzista (dotychczas Wysoka)³⁷ i Trybunalska (Niżna i Wyżna).

Nadanie w grudniu 1882 r. jednej z wadowickich ulic imienia króla Jana III Sobieskiego była pierwszą inicjatywą wprowadzenia w przestrzeń miejską urbanonimu nawiązującego do chlubnej historii I Rzeczypospolitej. Nazwanie ulicy łączącej południowo-zachodni narożnik rynku z rynkiem zbożowym (zbożnym, górnym) imieniem tego wybitnego monarchy wiązało się bez wątpienia z rocznicą wiktorii wiedeńskiej. W Wadowicach uroczystości odbyły się we wrześniu 1883 r. Na ich organizację nie żałowano środków, bowiem Rada Gminna udzieliła Zwierzchności Gminnej absolutorium, na [- -] *poczynione wydatki z powodu uroczystości 200-letniej rocznicy odsieczy Wiednia przez Sobieskiego*³⁸. Do obchodów włączyła się również młodzież gimnazjalna, która 12 września 1883 r. wzięła udział w uroczystym nabożeństwie zakończonym odśpiewaniem „Te Deum Laudamus”³⁹. Można przypuszczać, że uczczenie rocznicy wiktorii wiedeńskiej władze miejskie miały na uwadze jeszcze przed nazwaniem ulicy. W protokole z posiedzenia Rady Gminnej z 1 maja 1880 r. zachował się bowiem zapis, iż [- -] *wskutek reskryptu Wydziału Krajowego uchwalono*

³³ *Zbiór ustaw i rozporządzeń administracyjnych*, t. 1, red. J. Piwocki, Lwów 1899, s. 480.

³⁴ *Ustawa gminna obowiązująca w Królestwie Galicji i Lodomerji z Wielkiem Księstwem Krakowskim, z dnia 2 Sierpnia 1866 r., op. cit., s. 207.*

³⁵ Archiwum Państwowe w Katowicach Oddział w Bielsku-Białej (dalej: APB-B), Akta Miasta Wadowice (dalej: AMW), Protokoły Posiedzeń Rady Gminnej (dalej: PPRG) za lata 1867-1888, 13/469/7, k. 83; *Ibidem*, k. 113-114.

³⁶ *Ibidem*, k. 489-501.

³⁷ Na mapie katastralnej z 1845 r. figuruje jako ulica Nowa. Później nosiła nazwę Wysoka. Jest o niej mowa w postanowieniach dotyczących zakazu stawiania drewnianych budynków (3.03.1874 r.), który obowiązywał m.in. w rejonie ul. [- -] *Wysokiej od Starostwa Nr 202 do ulicy Nowotarskiej* [- -] (APB-B, AMW, PPRG za lata 1867-1888, 13/469/7, k. 250).

³⁸ APB-B, AMW, PPRG za lata 1867-1888, 13/469/7, k. 528.

³⁹ *Sprawozdanie Dyrekcji c.k. Gimnazjum w Wadowicach za rok szkolny 1884*, Wadowice 1884, s. 53.

nabyć [- -] kopie obrazów bitew króla Jana III stoczonych pod Wiedniem i Parkanami, jeżeli takowe farbami kolorowane nie więcej jak 10 złr [- -] kosztować będą⁴⁰. Nie udało się ustalić, czy do rzeczzonego zakupu doszło.

Ulica Sobieskiego pojawia się w Regulaminie Targowym z kwietnia 1885 r. wraz z informacją, że w dni jarmarków handlowano tam słoniną⁴¹.

Drugą ulicą, która łączyła rynek zbożowy z południowo-wschodnim narożnikiem rynku głównego była (i jest obecnie) ulica Jagiellońska. W dokumentach miejskich pierwszy raz wzmiankowana jest w sierpniu 1905 r. W uchwalonym wówczas „Regulaminie w sprawie zaopatrywania ubogich” Rada podzieliła gminę miasta Wadowic na cztery części. Do „I dzielnicy” zaliczono (według kolejności zamieszczonej w regulaminie): Rynek, Plac Kościuszki, Jagiellońską, Sobieskiego, Karmelicką, Trybunalską (Wyższą i Niższą), Spadzistą i Niwy, Lwowską do ul. Długiej [- -] z przylegającymi ulicami i placami lub domami⁴². Uwzględniając przykłady innych miast galicyjskich, można domniemywać, że nazwa ta powstała już wcześniej, u schyłku XIX w. W Nowym Sączu w 1886 r. Rada Miejska przyjęła zmianę nazwy ulicy Węgierskiej na ulicę Jagiellońską, podobna sytuacja miała miejsce w roku 1898 w Sanoku⁴³.

Sprowadzenie prochów Adama Mickiewicza i uroczysty ich pochówek 4 lipca 1890 r. w katedrze wawelskiej były okazją do patriotycznej manifestacji, w którą aktywnie włączyli się wadowiczanie. W mieście powstał, zawiązany przez Ludowe Towarzystwo Ochrony Ziemi, Ludowy Komitet Uroczystości Pogrzebowych w Krakowie, który wydał odezwę do nadsyłania wieńców mających uświetnić pogrzeb wieszczca. Do Wadowic przysłano ich łącznie ponad 400. Wszystkie zostały później przetransportowane koleją do Krakowa, gdzie niesiono je w uroczystym pochodzie na Wawel⁴⁴. Kult autora *Dziadów* widoczny był w kolejnych latach m.in. w wychowaniu młodzieży. Od grudnia 1896 r. w wadowickim gimnazjum oraz w gmachu „Sokoła” organizowane były wieczorki muzykalno-deklamacyjne ku

⁴⁰ APB-B, AMW, PPRG za lata 1867-1888, 13/469/7, k. 442.

⁴¹ K. Meus, *Wadowice 1772-1914*, op. cit., s. 225-226.

⁴² APB-B, AMW, PPRG za lata 1905, 1909-1910, 13/469/8, Regulamin w sprawie zaopatrywania ubogich gminy m. Wadowic, k. 65.

⁴³ L. Migrała, *Ulica Jagiellońska w Nowym Sączu od końca XIX wieku do 1945 roku – mieszkańcy i zabudowa*, Nowy Sącz 2012, s. 4; M. Szramowiat, *Samorząd Gminy Miasta Sanoka 1867-1990. Samorząd miejski Sanoka okresu galicyjskiego. Przemiany gospodarcze w Sanoku*, „Zeszyty Archiwum Ziemi Sanockiej”, nr 8, s. 32. W 1886 r. Rada Miejska Nowego Sącza zmieniła także nazwę ulicy Nowej na Jana III Sobieskiego.

⁴⁴ G. Studnicki, *Kult Adama Mickiewicza w Wadowicach: w 200. rocznicę urodzin Wieszcza*, „Wadowiana. Przegląd historyczno-kulturalny”, 1998, nr 1, s. 36-39.

uczczeniu pamięci Adama Mickiewicza⁴⁵. Nazwisko wieszczka pojawiło się również w przestrzeni miejskiej. W 1898 r., w 100-lecie urodzin autora *Pana Tadeusza*, władze miejskie przemianowały ulicę Wiedeńską na ulicę Mickiewicza. Akt ten upamiętniono tablicą, która do dzisiaj znajduje się na kamienicy w narożniku rynku i ulicy poety. Jego postać została uhonorowana w galicyjskich Wadowicach w innym jeszcze miejscu. Staraniem Towarzystwa Upiększania Miasta Wadowic i Okolicy na Górnicy został założony w 1912 r. park miejski, który otrzymał imię Adama Mickiewicza⁴⁶.

Plac Tadeusza Kościuszki w miejsce zwyczajowej nazwy rynek zbożowy (zbożny), mającej związek z głównym produktem, jakim handlowano tam w dni targowe, pojawia się na początku XX w. Charakterystyczna przestrzeń z dominującą kamienicą Dworaków, w której swoją siedzibę miało c.k. starostwo, w przytoczonym wyżej „Regulaminie w sprawie zaopatrywania ubogich gminy m. [iasta] Wadowic” z 1905 r. nosi już imię przywódcy insurekcji⁴⁷. Plac Kościuszki odnajdujemy jednak już wcześniej, na kartach kroniki klasztoru karmelitów, do której dołączono opis konsekracji kościoła na Górcie z niemieckiego miesięcznika „Stimmen vom Berge Karmel”⁴⁸. Autor wydawanego w Grazu pisma, relacjonując procesję, która 26 sierpnia 1899 r. przeszła od dotychczasowej wadowickiej siedziby karmelitów na ul. Zatorskiej do nowego klasztoru, pisał, że [- -] *od placu Kościuszki począwszy, aż do nowego kościoła* [na Górcie – przyp. aut.] *pały się podczas procesji lampy uliczne*⁴⁹. Od 1905 r. określenie „Plac Kościuszki” występuje na wszystkich kartach pocztowych przedstawiających Górny Rynek⁵⁰.

Wśród urbanonimów, które pojawiły się na mapie galicyjskich Wadowic w pierwszych latach XX w., znalazły się ulice: Stefana Batorego i Marcina Wadowity. W protokołach z posiedzeń Rady Gminnej obie nazwy zostały wymienione po raz pierwszy

⁴⁵ *Sprawozdanie Dyrekcji c.k. wyższego gimnazjum w Wadowicach* (dalej: SDGW) *za rok szkolny 1897*, Wadowice 1897, s. 50; *SDGW za rok szkolny 1900*, Wadowice 1900, s. 43-44; *SDGW za rok szkolny 1901*, Wadowice 1901, s. 38; *SDGW za rok szkolny 1902*, Wadowice 1902, s. 62.

⁴⁶ K. Meus, *Struktura i funkcjonowanie „Towarzystwa Upiększania Miasta Wadowic i Okolicy” w okresie autonomii galicyjskiej*, „Wadoviana. Przegląd historyczno-kulturalny”, 2008, nr 11, s. 23-28. W latach 1919-1920 staraniem Towarzystwa Upiększania Miasta Wadowic i Okolic ukazał się cykl trzech pocztówek przedstawiających schronisko „Górnica” w [- -] *Parku Mickiewicza dla zabaw ruchowych uczącej się młodzieży w Wadowicach*. Dochód ze sprzedaży kart miał pokryć po części wydatki na ukończenie schroniska, a po części na fundację inwalidzka. (por. *Wadowice na dawnych pocztówkach*, *op. cit.*, s. 173-174).

⁴⁷ APB-B, AMW, PPRG za lata 1905, 1909-1910, 13/469/8, Regulamin w sprawie zaopatrywania ubogich gminy m. Wadowic, k. 65.

⁴⁸ *Kronika klasztoru Karmelitów Bosych w Wadowicach 1892-1921*, oprac. Cz. Gil OCD, Kraków 2009, s. 28.

⁴⁹ *Ibidem*, s. 30.

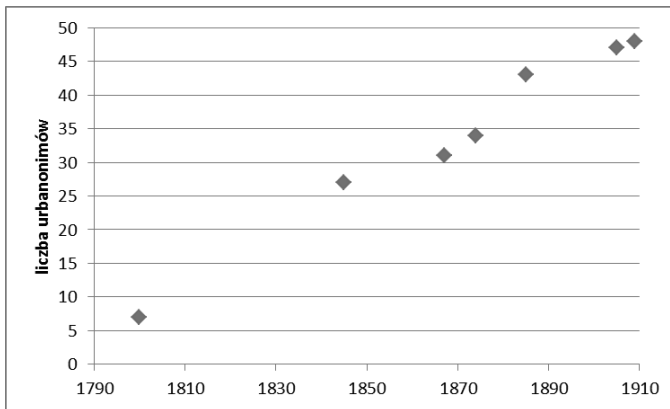
⁵⁰ *Wadowice na dawnych pocztówkach*, *op. cit.*, s. 62, 81.

w sierpniu 1905 r.⁵¹ Imię polskiego monarchy otrzymała dotychczasowa ulica Frydrychowicka, która łączyła się z ul. Adama Mickiewicza w okolicach Bursy im. Stefana Batorego i z tym faktem najpewniej należy wiązać tę zmianę⁵². Z kolei imię wybitnego XVII-wiecznego akademika i teologa rodem z Wadowic otrzymała ulica Głęboka.

W kwietniu 1909 r. Rada podjęła uchwałę by [- -] *nazwać nową ulicę powstałą z wylotem ku ul. Wyższej Trybunalskiej – ulicą Dra. Iwańskiego, a równocześnie na pamiątkę 60. tej. rocznicy zgonu piewcy polskiego Juliusza Słowackiego, udziela nazwę ulicy wyższej Trybunalskiej, ulicy Juliusza Słowackiego*⁵³. Postać wieszcz uhonorowano nie tylko urbanonimem – radni *oświadczyli się* za sprowadzeniem zwłok poety i ponownym ich pochówkiem na Wawelu, a w lipcu 1909 r. miasto ufundowało Słowackiemu tablicę pamiątkową⁵⁴.

Jeszcze przed odzyskaniem niepodległości władze miejskie zmieniły nazwę ulicy Długiej na Henryka Sienkiewicza. Polski noblista zmarł w szwajcarskim Vevey w listopadzie 1916 r. Uhonorowanie autora *Trylogii* nazwą ulicy miało miejsce najprawdopodobniej w roku 1917, choć na wydanej w tym czasie przez Chiela Bałamutha pocztówce z widokiem ulicy Sienkiewicza znalazł się opis *Wadowice. Ulica Długa*⁵⁵.

Warto w tym miejscu podkreślić, że wprowadzanie nowych nazw nie skutkowało

Wykres 1. Przyrost liczby nazwanych ulic do roku 1910
(w późniejszym okresie zmieniano nazwy ulic już istniejących)

⁵¹ APB-B, AMW, PPRG za lata 1905, 1909-1910, 13/469/8, Regulamin w sprawie zaopatrywania ubogich gminy m. Wadowic, k. 66.

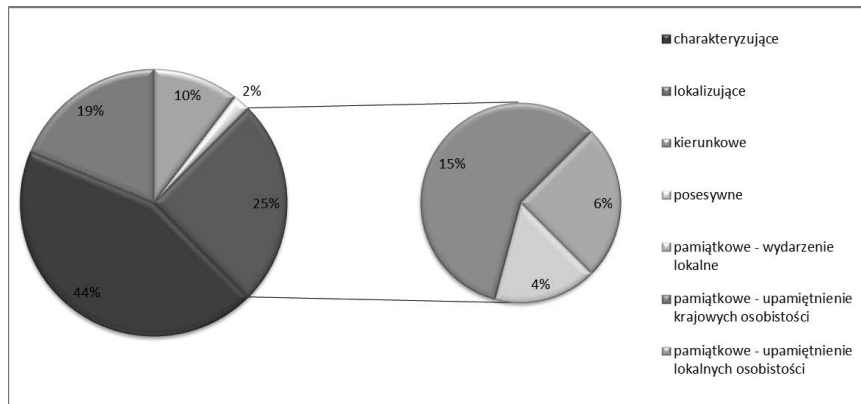
⁵² Bursa działała od lat 90. XIX w. (por. K. Meus, *Wadowice 1772-1914, op. cit.*, s. 368).

⁵³ APB-B, AMW, PPRG za lata 1905, 1909-1910, 13/469/8, Protokół z posiedzenia Rady Gminnej z dn. 2.04.1909 r.

⁵⁴ Ibidem, Protokół z posiedzenia Rady Gminnej z dn. 24.07.1909 r.

⁵⁵ *Wadowice na dawnych pocztówkach, op. cit.*, s. 134.

ich natychmiastowym zastosowaniem. Świadczą o tym nie tylko opisy na kartach pocztowych⁵⁶, ale także zapisy kronikarskie, gdzie jeszcze w 1915 r. pisano o ul. Wiedeńskiej, a w 1920 r. o gościńcu zatorskim⁵⁷. Do roku 1910 nadawano nazwy ulicom, które ich nie

Wykres 2. Udział procentowy poszczególnych urbanonimów Wadowic w 1918 r. (z wyszczególnieniem podziału urbanonimów pamiątkowych)

posiadały, oraz zmieniano urbanonimy obiektów już nazwanych. W pierwszej połowie XIX w. nazwy otrzymało 13 ulic, a w drugiej – 21 (Wykres 1), co wynikało ze zmian politycznych w monarchii Habsburgów i nadaniu autonomii krajom koronnym.

W 1918 r. najwięcej było urbanonimów charakteryzujących – blisko połowa wszystkich nazw. Co czwarty był natomiast pamiątkowy. Tylko 1 nazwa ulicy, co stanowiło zaledwie 2% ogółu, miała charakter posesywny (ul. Karmelicka) (Wykres 2).

W DWUDZIESTOLECIU MIĘDZYWOJENNYM

Dyrektor wadowickiego gimnazjum pod datą 1 listopada 1918 r. zanotował w swoim dzienniku: *Zaczynamy nowe życie jako obywatele Państwa Polskiego !! Radość Powszechna! P. [olska] Komisya Likwidacyjna – zaczyna rządzić – wszystkie orły pozrywane*⁵⁸. Wadowice już pod koniec października 1918 r. mogły cieszyć się upragnioną niepodległością, która szybko znalazła swoje odzwierciedlenie w nazwach ulic i placów.

⁵⁶ Np. na pocztówce z 1901 r., przedstawiającej c.k. Sąd Obwodowy, gimnazjum, dworzec kolejowy i ulicę Mickiewicza, ta ostatnia jest podpisana jako Wiedeńska (*Wadowice na dawnych pocztówkach, op. cit.*, s. 54).

⁵⁷ *Kronika klasztoru Karmelitów Bosych w Wadowicach 1892-1921, op. cit.*, s. 229, 451.

⁵⁸ J. Dorosiński, *Dziennik*, oprac. G. Studnicki, Wadowice 1988, mps, s. 82.

Najprawdopodobniej jeszcze podczas wojny ul. Lwowska została zamieniona na ulicę 3 Maja. Na postawienie tej hipotezy pozwala zapis w kronice karmelitów. O. Maurycy Michalski, opisując pod datą 14 stycznia 1917 r. przeniesienie szpitala wojskowego z klasztoru na Górcze, odnotował: *Gdy jednak na froncie boju bitew żadnych większych nie staczano, a zatem też chorych żadnych do tutejszych szpitali nie przysłano, tak że nie tylko w klasztorze, także i w gimnazjum, i w bursie Batorego, i w szkołach miejskich, i w zakładzie nazaretanek na ul. Lwowskiej, terażniejszej 3 Maja szpitale wojenne pozoszono, a resztki chorych [z] tychże szpitali poprzemieszczone zostały do szpitala epidemicznego*⁵⁹. Ulice upamiętniające pierwszą polską konstytucję powstawały już w 1916 r. przy okazji uroczystych obchodów 125. rocznicy tego wydarzenia. Władze okupacyjne wyrażały na to zgodę przy jednoczesnym utrudnianiu organizowania patriotycznych manifestacji⁶⁰. Uchwały zmieniające nazwę ulic na 3 Maja podjęły wówczas m.in. władze miejskie Warszawy i Lublina.

Około 1910 r. w sąsiedztwie synagogi powstało nowoczesne osiedle mieszkaniowe, na którym swoje wille miały żydowskie rodziny Sternlichtów, Weineroń, Szmajów, a także rabin Aszer Ansziel Icchak Seltenreich i adwokat dr Leon Wadler⁶¹. W latach 20. odnotowane są nazwy dwóch równoległych do siebie ulic, które wyznaczały układ osiedla – Barska i księcia Kazimierza Pułaskiego⁶². Pierwsza nawiązywała do konfederacji barskiej (1768-1772), druga honorowała imię jednego z jej marszałków, późniejszego generała i bohatera walk o niepodległość Stanów Zjednoczonych. Wprowadzenie w przestrzeń miejską tych urbanonimów nie było przypadkowe. W lipcu 1768 r. w Wadowicach stacjonowały wojska konfederackie, które później, bezskutecznie, walczyły z Rosjanami o Kraków. Miasto, mimo poważnych problemów finansowych, dostarczało nałożonych na nie przez władze konfederackie podatków, furazu i podwód⁶³. Wadowiczanie walczyli także u boku konfederatów w czerwcu 1771 r. z wojskami rosyjskimi o Lanckoronę. Sam patron ulicy Kazimierz Pułaski prowadził przez miasto swoje wojska⁶⁴. Mimo iż w ostatecznym rozrachunku miasto w tym czasie zubożało, a w 1772 r. zostało zajęte

⁵⁹ *Kronika klasztoru Karmelitów Bosych w Wadowicach 1892-1921, op. cit.*, s. 287.

⁶⁰ B. Wachowska, *Obchody krajowe 125 rocznicy Konstytucji 3 Maja*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Historica”, 1991, 41, s. 151.

⁶¹ *Księga pamiątkowa b. gmin żydowskich: Wadowic, Andrychowa, Kalwarii i Mysłenic*, red. D. Jakubowicz, Tel Awiw 1968, s. 30.

⁶² Archiwum Parafii Ofiarowania NMP w Wadowicach (dalej: APW), Liber Natorum 1927-1947; APW, Liber Copulatorum 1907-1967; APW, Liber Mortuorum 1912-1946.

⁶³ *Akta do konfederacji r. 1768 województwa krakowskiego, a zwłaszcza Księstw Oświęcimskiego i Zatorskiego*, wyd. T. Klima, Wadowice 1903, s. 3-7.

⁶⁴ A. Wasiak, *Konfederacja barska w Wadowicach*, „Wadowiana. Przegląd historyczno-kulturalny”, 1999, nr 3, s. 76.

przez Austriaków, władze Wadowic upamiętniły po 1918 r. tamten XVIII-wieczny zryw patriotyczny.

Do faktu odzyskania polskiej państwowości nawiązywała nazwa prowadzącej od klasztoru karmelitów w kierunku parku miejskiego Alei Wolności (dawnej ul. Zawadzkiej), która w metrykach parafialnych pojawia się na początku lat 20.⁶⁵

Upamiętniając czyn zbrojny w walce o niepodległość, władze miejskie nadały w latach 20. części ulicy Młyńskiej nazwę Legionów Polskich, a przede wszystkim uhonorowały Józefa Piłsudskiego, nazywając jego imieniem główny rynek miasta. Kult marszałka był w dwudziestoleciu elementem społecznej integracji. Przybierał także formy zinstytucjonalizowane, a w skali całego kraju na ich straży stał Komitet Uczczenia Pamięci Marszałka Józefa Piłsudskiego, posiadający swoje agendy powiatowe. Komitet opiniował formy honorowania osoby Komendanta poprzez budowę pomników, nadawanie nazw ulicom i placom⁶⁶. Także wniosek władz miejskich Wadowic, które po śmierci Józefa Piłsudskiego (12 maja 1935 r.) wyszły z inicjatywą nadania rynkowi imienia zmarłego marszałka, musiał zostać pozytywnie zaopiniowany przez Komitet. Nową nazwę wprowadzono przed 1936 r.

Jedne z ostatnich ulic, które pojawiły się na mapie przedwojennych Wadowic, upamiętniały współczesne ówczesnym mieszkańcom miasta postacie. Imieniem dwóch polskich pilotów, Stanisława Wigury i Franciszka Żwirko, którzy zginęli we wrześniu 1932 r. w katastrofie lotniczej w Cierlicku Górnym, nazwano dotychczasowe ulice Studzienną i Trybunalską Wyżną. W czerwcu 1934 r. z rąk ukraińskiego nacjonalisty zginął Bronisław Pieracki, minister spraw wewnętrznych, były legionista i oficer WP. Władze Wadowic uczciły jego osobę, zmieniając nazwę ulicy Gimnazjalnej na Pierackiego. W drugiej połowie lat 30. patronem części ulicy Zatorskiej, od Choczenki w kierunku Tomic, został gen. Oswald Frank, w latach 1921-1927 dowódca stacjonującego w Wadowicach 12 Pułku Piechoty. Znajdujące się przy tej ulicy „Koszary Chocimskie” także zaczęto nazywać „Koszarami Chocimskimi 12 PP im. gen. Oswalda Franka”⁶⁷.

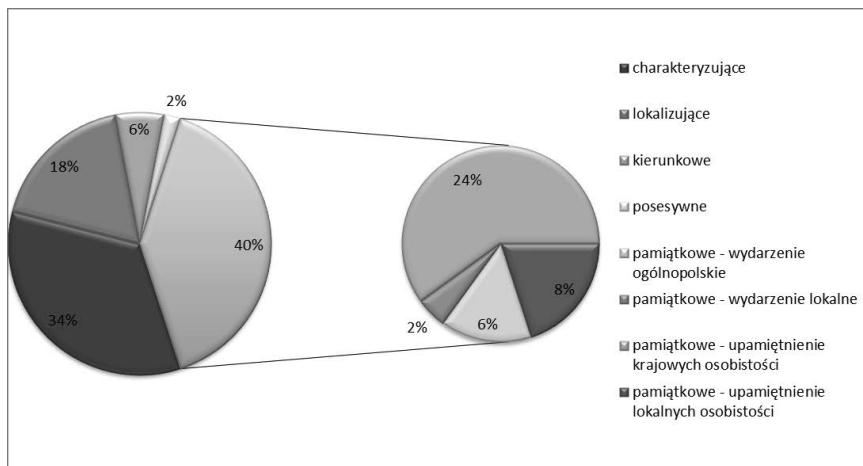
W latach 30. w Wadowicach powstały także nowe ulice, którym nadawano nazwy. W 1933 r. przeprowadzono regulacje komunikacyjne na ul. 3 Maja w rejonie Urzędu Skarbowego i sąsiadującego z jego ogrodem zakładu masarskiego i rzeźni,

⁶⁵ APW, Liber Natorum 1917-1927; APW, Liber Mortuorum 1912-1946.

⁶⁶ M. Siwiec-Cieleton, *Hej, hej Komendancie! Uwagi o niektórych elementach kultu Józefa Piłsudskiego w Wadowicach w okresie międzywojennym*, „Wadoviana. Przegląd historyczno-kulturalny”, 2006, nr 10, s. 114-115.

⁶⁷ M. Siwiec-Cieleton, *Garnizon wadowicki jako czynnik miastotwórczy: wpływ rozbudowy infrastruktury wojskowej na rozwój przestrzenny miasta – zarys problematyki*, „Wadoviana. Przegląd historyczno-kulturalny”, 2009, nr 12, s. 62.

których właścicielem był Piotr Kasperkiewicz (3 Maja 20)⁶⁸. Regulacja polegała na połączeniu ul. 3 Maja z ówczesną ul. E. Zegadłowicza⁶⁹. Nowa droga otrzymała imię Teofila Kluka, wadowickiego kupca, restauratora, wiceburmistrza, a w latach 20. burmistrza miasta. Był to drugi przypadek (po Emilu Zegadłowiczu, który posiadał swoją ulicę w latach 1933-1936) nazwania ulicy imieniem osoby żyjącej (Kluk zmarł w 1943 r.)⁷⁰. W dwudziestoleciu uzupełniono też panteon literatów wśród patronów wadowickich ulic. Do Mickiewicza i Słowackiego dołączył Zygmunt Krasiński,

Wykres 3. Udział procentowy poszczególnych urbanimów Wadowic w 1939 r. (z wyszczególnieniem podziału urbanimów pamiątkowych)

którego imię nadano jednej z przecznic od ulicy Słowackiego.

Wprowadzenie nowego nazewnictwa w latach 1918-1939 doprowadziło do zmiany proporcji między typami urbanimów. W 1939 r. urbanimy charakteryzujące zajmowały już drugie miejsce, a najczęstsze nazwy ulic i placów były typu pamiątkowego. Wzrost liczby tych ostatnich odbył się kosztem wszystkich pozostałych, poza posesywnymi (Wykres 3).

⁶⁸ G. Studnicki, *Kto był kim*, op. cit., s. 105.

⁶⁹ APB-B, AMW, 13/469/33, Plan regulacyjny ulicy T. Kluka, pl. Kościuszki i ul. Karmelickiej w Wadowicach, 1933 r.

⁷⁰ G. Studnicki, *Kto był kim*, op. cit., s. 110.

PODSUMOWANIE

Pierwsze urbanonimy nawiązujące do postaci i wydarzeń z okresu I Rzeczypospolitej pojawiły się w przestrzeni miejskiej Wadowic w latach 80. XIX w. Honorowano postacie polskich królów (Jan III Sobieski, Stefan Batory), bohaterów narodowych (Tadeusz Kościuszko) i osobistości związane z miastem (Marcin Wadowita, Jan Iwański). Nazwy nie miały niewłaściwych konotacji historycznych, stąd były akceptowane przez austriacką administrację. Na przełomie wieków, tak jak w innych galicyjskich miastach, uczczono w Wadowicach wieszczów – Adama Mickiewicza i Juliusza Słowackiego, nie tylko nadając im nazwy ulic, ale także włączając się w uroczyste obchody rocznic urodzin i śmierci poetów.

Po 1918 r. patriotyczne nazewnictwo stało się elementem polityki państwa, zwłaszcza związanej z kultem ojca czynu niepodległościowego, marszałka Józefa Piłsudskiego, którego imieniem nazwano wadowicki rynek. W drugiej połowie lat 30. urbanonimy pamiątkowe stanowiły aż 40 % wszystkich toponimów w mieście.

Załącznik nr 1

Klasyfikacja urbanonimów Wadowic w 1918 r. z wyszczególnieniem dodatkowego podziału urbanonimów pamiątkowych.

Urbanonimy				
lokalizujące	kierunkowe	pamiątkowe	charakteryzujące	posesywne
Gimnazjalna (Gimnazjalna)	Krakowska ⁷¹	Barwałdzka (Barwałdzkie)	Cicha	Karmelicka
Groble	Lwowska	Stefana Batorego	Gotowizna	
Kolejowa	Tatrzańska ⁷²	Jana Iwańskiego	Górnica	
Kościelna	Zatorska	Plac Tadeusza Kościuszki (Rynek Górny)	Kręta ⁷³	
Łęgowa (niwa)	Zawadzka	A. Mickiewicza	Nowa	
Młyńska ⁷⁴		Mikołaj	Łazówka (niwa)	
Studzienne		Juliusza Słowackiego	Miedzne (niwa)	
Trybunalska Dolna (Niższa)		Henryka Sienkiewicza	Miejskie (Zaskawie)	
Podstawie		Jana III Sobieskiego	Niwy	
		Świętokrzyska ⁷⁵	Ogrodowa ⁷⁶	

		Marcina Wadowity	Ogrody (niwa)	
		Jagiellońska	Piaskowa	
			Piękna	
			Polna ⁷⁷	
			Przeczna ⁷⁸	
			Przerwana ⁷⁹	
			Rynek Bydlany (Targowica) ⁸⁰	
			Rynek (Główny) ⁸¹	
			Spadzista	
			Stodolna ⁸²	
			Wesoła	
9	5	11	23	1
19,00%	10,00%	22,00%	47,00%	2,00%

Urbanonimy pamiątkowe		
Wydarzenie lokalne	Upamiętnienie krajowych osobistości	Upamiętnienie lokalnych osobistości
Barwałdzka (Barwałdzkie)	Stefana Batorego	Marcina Wadowity
	Plac Tadeusza Kościuszki (Rynek Górny)	Mikołaj
	A. Mickiewicza	Jana Iwańskiego
	Juliusza Słowackiego	
	Henryka Sienkiewicza	
	Jana III Sobieskiego	
	Jagiellońska	
1	7	3
9,00%	64,00%	27,00%

Źródła: APB-B, AMW, PPRG za lata 1867-1888, 13/469/7, k. 84, 225, 250, 550; APB-B, AMW, PPRG za lata 1905, 1909-1910, 13/469/8, k. 65-66, 225-226; APB-B, AMW, 13/469/11, Preliminarz wydatków i dochodów gminy miasta Wadowice oraz budżet drogowy, k. 1-6, 23-25; *Spis abonentów c.k. Sieci telefonicznych w Galicyi*, Lwów 1912; K. Meus, *Wadowice 1772-1914*, op. cit., s. 271; M. Porębski, op. cit., s. 111; G. Studnicki, *Barwałd. Zarys dziejów*, op. cit., s. 132; G. Studnicki, *Jeszcze o nazwach ulic i placów*, op. cit., s. 73.

Załącznik nr 2

Klasyfikacja urbanonimów Wadowic w 1939 r. z wyszczególnieniem dodatkowego podziału urbanonimów pamiątkowych.

Urbanonimy				
lokalizujące	kierunkowe	pamiątkowe	charakteryzujące	posesywne
Groble	Krakowska	3 Maja	Cicha	Karmelicka
Kolejowa	Tatrzańska	Barska	Gotowizna	
Kościelna	Zatorska	Barwałdzka	Górnica	
Lęgowa (niwa)		Stefana Batorego	Kręta	
Młyńska		gen. Oswalda Franka	Łązówka (niwa)	
Nadbrzeżna		Jana Iwańskiego	Miedzne (niwa)	
Szpitalna		Teofila Kluka	Mydlarska	
Podstawie		Plac Tadeusza Kościuszki	Zaskawie	
Trybunalska		Zygmunta Krasińskiego	Niwy	
		A. Mickiewicza	Ogrodowa	
		Mikołaj	Ogrody (niwa)	
		Bronisława Pierackiego	Piaskowa	
		Plac Marszałka J. Piłsudskiego	Polna	
		Kazimierza Pułaskiego	Przeczna	
		Juliusza Słowackiego	Przerwana	
		Henryka Sienkiewicza	Rynek Bydlany (Targowica)	
		Jana III Sobieskiego	Spadzista	
		Marcina Wadowity		
		Aleja Wolności		
		Jagiellońska		
9	3	20	17	1
50 ulic / placów / alei / niw				
18,00%	6,00%	40,00%	34,00%	2,00%

Urbanonimy pamiątkowe			
Wydarzenie lokalne	Wydarzenia ogólnopolskie	Upamiętnienie krajowych osobistości	Upamiętnienie lokalnych osobistości
Barwałdzka	3 Maja	Stefana Batorego	Marcina Wadowity
	Barska	gen. Oswalda Franka	Mikołaj
	Aleja Wolności	Plac Tadeusza Kościuszki	Jana Iwańskiego
		Zygmunta Kraśińskiego	Teofila Kluka
		A. Mickiewicza	
		Bronisława Pierackiego	
		Plac Marszałka J. Piłsudskiego	
		Kazimierza Pułaskiego	
		Juliusza Słowackiego	
		Henryka Sienkiewicza	
		Jana III Sobieskiego	
		Jagiellońska	
1	3	12	4
20 ulic / placów / alei / niw			
5,00%	15,00%	60,00%	20,00%

Źródła: APB-B, AMW, 13/469/33, Plan regulacyjny ulicy T. Kluka, pl. Kościuszki i ul. Karmelickiej w Wadowicach, 1933 r. (skala 1:500); APB-B, AMW, 13/469/26, Koło Miejscowe LOPP w Wado-

⁷¹ Na mapie katastralnej z 1845 r. Krakowska Nowa Ulica.

⁷² Wcześniej Nowotarska.

⁷³ Pierwotnie Kręcona.

⁷⁴ Przed 1867 r. najprawdopodobniej „droga młyńska” (por. APB-B, AMW, PPRG za lata 1867-1888, 13/469/7, k. 83).

⁷⁵ Nazwa ulicy nawiązuje do rozebranego w 1825 r. drewnianego kościoła Świętego Krzyża. Świątynię rozebrano głównie przez wzgląd na fakt usytuowania jej na obszarze zalewowym Choczenki.

⁷⁶ Na mapie katastralnej z 1845 r. – „Okrotny Ulica” (zapewne „Okrężna Ulica”). O „drodze ogrodowej” jest mowa w aktach miejskich w 1871 r. Na wniosek Zw.[ierzchności] Gm.[innej] postanowiono odroczyć uregulowanie drogi ogrodowej i otwarcia chodnika przy Gonsiorze i wezwać Komitet Kościelny iżby budując dalsze budynki plebańskie, miał na uwadze regulować mającą się ulicę Wesołą z czego wynika, iż przez obcięcie rogu szopy plebańskiej, takowa o 1° [jedną stopę] rozszerzoną być musi (APB-B, AMW, PPRG za lata 1867-1888, 13/469/7, k. 225). Powstała ok. 1900 r. z części ul. Wesołej i Okrężnej.

⁷⁷ Istniała przed 1874 r.

⁷⁸ Istniała przed 1867 r.

wicach Mapa miasta Wadowice, 1945 r. (skala 1:2.880); APB-B, AMW, 13/469/27, Plan miasta Wadowice, 1945 r. (1:10.000); Archiwum Muzeum Miejskiego w Wadowicach, Plan miasta Wadowice, 1938 r. (skala 1:5.000).

Bibliografia

Archiwa

Archiwum Państwowe w Katowicach Oddział w Bielsku-Białej
 Archiwum Parafii Ofiarowania NMP w Wadowicach
 Muzeum Miejskie w Wadowicach
 Powiatowy Ośrodek Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej w Wadowicach

Źródła drukowane

Akta do konfederacji r. 1768 województwa krakowskiego, a zwłaszcza Księstw Oświęcimskiego i Zatorskiego, wyd. T. Klima, Wadowice 1903.

Doroziński J., *Dziennik*, oprac. G. Studnicki, Wadowice 1988, mps.

Kronika klasztoru Karmelitów Bosych w Wadowicach 1892-1921, oprac. Cz. Gil OCD, Kraków 2009.

Księga pamiątkowa b. gmin żydowskich: Wadowic, Andrychowa, Kalwarii i Myślenic, red. D. Jakubowicz, Tel Awiw 1968.

Lustracja województwa krakowskiego 1564, cz. I, wyd. J. Małecki, Warszawa 1962.

Spis abonentów c.k. sieci telefonicznych w Galicyi, Lwów 1912.

Sprawozdanie Dyrekcyi c.k. Gimnazjum w Wadowicach, 1884, 1897, 1900-1902.

Ustawa gminna obowiązująca w Królestwie Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem, z dnia 12 Sierpnia 1866 r. (dz.ust.kraj.N.19), w: *Zbiór Ustaw i Rozporządzeń administracyjnych w Królestwie Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem obowiązujących z wyciągiem orzeczeń c.k. Trybunału Administracyjnego*, red. J. R. Kasperek, Lwów 1884, s. 3-80.

Zbiór ustaw i rozporządzeń administracyjnych, t.1, red. J. Piwocki, Lwów 1899.

Literatura

Buczyński M., *Pamiątkowe nazwy miejscowe w językach słowiańskich*, Lublin 1997.

Chylińska D., Kosmala G., *Analiza zmian nazw lokalnych Chełmska Śląskiego i Raclawiczek w XX wieku jako przykład geograficznych badań przestrzeni toponimicznej Śląska*, „Polski Przegląd Kartograficzny”, 2010, t. 42 (1), s. 30-39.

Czerny A., *Teoria nazw geograficznych*, Warszawa 2011.

⁷⁹ Najprawdopodobniej łączyła ul. Krakowską z ul. Ogrodową (rejon budynku Czytelni Mieszczańskiej) (K. Meus, *Wadowice 1772-1914*, op. cit., s. 271). Do regulacji ulicy Przerwanej przystąpiono latem 1884 r. (APB-B, AMW, PPRG za lata 1867-1888, 13/469/7, k. 550). 31 maja 1905 r. uchwałą Rady Gminnej zdecydowano o sprzedaży za 4 tysiące koron terenu w rejonie ul. Krakowskiej i Przerwanej Towarzystwu Czytelni Mieszczańskiej na budowę gmachu czytelnicy (APB-B, AMW, PPRG za lata 1905, 1909-1910, 13/469/8, k. 225-226).

⁸⁰ W *Spisie abonentów c.k. sieci telefonicznych w Galicyi* (Lwów 1912) figuruje „Targowica”.

⁸¹ W *Spisie abonentów c.k. sieci telefonicznych w Galicyi* (Lwów 1912) figuruje na przemienne „Rynek” i „Rynek główny”.

⁸² Najprawdopodobniej fragment późniejszej Alei Wolności. Istniała przed 1868 r. (APB-B, AMW, PPRG za lata 1867-1888, 13/469/7, k. 84).

- Drozd M., *Organizacja i działalność gminy miejskiej w Wadowicach w latach 1866-1914*, w: *Królewskie wolne miasto Wadowice. Studia z dziejów i ustroju miasta*, red. A. Nowakowski, Warszawa 1994, s. 47-82.
- Handke K., *Nazewnictwo miejskie*, w: *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, red. E. Rzetelska-Feleszko, Warszawa-Kraków 1998, s. 283-307.
- Handke K., *Polskie nazewnictwo miejskie*, Warszawa 1992.
- Jurczak Z., *Wadowiczanie*, Wadowice 2012.
- Kuśnierz K., *Z historii rozwoju przestrzennego Wadowic*, w: red. W. Zin, A. Kadłuczka, K. Kuśnierz, Kraków 1997, s. 27-56.
- Meus K., *Struktura i funkcjonowanie „Towarzystwa Upiększania Miasta Wadowic i Okolicy” w okresie autonomii galicyjskiej*, „Wadoviana. Przegląd historyczno-kulturalny”, 2008, nr 11, s. 14-28.
- Meus K., *Wadowice 1772-1914. Studium przypadku miasta galicyjskiego*, Kraków 2013.
- Migrała L., *Ulica Jagiellońska w Nowym Sączu od końca XIX wieku do 1945 roku – mieszkańcy i zabudowa*, Nowy Sącz 2012.
- Mikrotoponimia na pograniczach językowo-kulturowych*, red. M. Łeśiów, M. Olejnik, Lublin 2005.
- Myszka A., *Ewolucja motywacji współczesnych nazw ulic województwa podkarpackiego*, w: *Jednotlivé a všeobecne v onomastiké*, red. M. Ološtiak, Preszów 2012.
- Noga Z., *Z dziejów Wadowic w XVII-XVIII wieku (do czasu I rozbioru Polski w roku 1772)*, w: *Wadowice. Studia z dziejów miasta*, red. E. Kotowiecki, A. Nowakowski, G. Studnicki, Wadowice 1997, s. 63-94.
- Nowakowski A., *Nazewnictwo ulic i placów w Wadowicach*, „Wadoviana. Przegląd historyczno-kulturalny”, 1998, nr 1, s. 40-48.
- Nowakowski A., *Samorząd Terytorialny w Galicji na przełomie XIX i XX wieku*, „Samorząd Terytorialny”, 1993, nr 1-2, s. 93-100.
- Palka P., *Mikrotoponimy jako świadectwo historii mikroregionu. Nazwy terenowe wsi Filipowice*, „Język w Komunikacji”, 2013, t.3, s. 111-117.
- Porębski M., *Budownictwo obronne i rezydencjonalne powiatu wadowickiego*, Kalwaria Zebrzydowska 2009.
- Rajman J., *Średniowieczne Wadowice na tle osadnictwa nad Skawą i Wieprzówką*, w: *Wadowice. Studia z dziejów miasta*, red. E. Kotowiecki, A. Nowakowski, G. Studnicki, Wadowice 1997, s. 23-62.
- Rieger J., *Elementy ukraińskie w toponimii polskiej i w toponimii Polski*, „Acta Universitatis Lodzensis, Folia Linguistica”, 1993, v. 27, s. 247-253.
- Rzetelska-Feleszko E., *W świecie nazw własnych*, Warszawa-Kraków 2006.
- Siwiec-Cielebon M., *Garnizon wadowicki jako czynnik miastotwórczy: wpływ rozbudowy infrastruktury wojskowej na rozwój przestrzenny miasta – zarys problematyki*, „Wadoviana. Przegląd historyczno-kulturalny”, 2009, nr 12, s. 52-75.
- Siwiec-Cielebon M., *Hej, hej Komendancie! Uwagi o niektórych elementach kultu Józefa Piłsudskiego w Wadowicach w okresie międzywojennym*, „Wadoviana. Przegląd historyczno-kulturalny”, 2006, nr 10, s. 112-119.
- Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 5, Warszawa 1880-1914.
- Szramowiat M., *Samorząd Gminy Miasta Sanoka 1867-1990. Samorząd miejski Sanoka okresu galicyjskiego. Przemiany gospodarcze w Sanoku*, „Zeszyty Archiwum Ziemi Sanockiej”, nr 8, s. 32.
- Szul R., *Język. Naród. Państwo. Język jako zjawisko polityczne*, Warszawa 2009.
- Wachowska B., *Obchody krajowe 125 rocznicy Konstytucji 3 Maja*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Historica”, 1991, 41, s. 151-211.
- Włoskowicz W., *Toponomastyczna praca topografa w Austro-Węgrzech i w II Rzeczypospolitej*, „Prace językoznawcze UWM”, 2015, v. 17 (3), s. 137-154.

Studnicki G., *Barwałd. Zarys dziejów*, Wadowice 1994.

Studnicki G., *Jeszcze o nazwach ulic i placów w Wadowicach*, „Wadoviana. Przegląd historyczno-kulturalny”, 1998, nr 2, s. 73-76.

Studnicki G., *Kto był kim w Wadowicach?*, Wadowice 2004.

Studnicki G., *Kult Adama Mickiewicza w Wadowicach: w 200. rocznicę urodzin Wieszcza*, „Wadoviana. Przegląd historyczno-kulturalny”, 1998, nr 1, s. 36-39.

Wadowice. W obiektywie czasu, red. Z. Jurczak, W. Kołodenny, J. Krupnik, S. Kulig, R. Talaga, W. Witkowski, P. Wyrobiec, tekst M. Witkowski, K. Witkowski, Wadowice 2015.

Wadowice na dawnych pocztówkach, red. P. Wyrobiec, Wadowice 2000.

Wadowice kartki z rodzinnego albumu, red. P. Wyrobiec, tekst. H. Cz. Gil OCD, Wadowice 2008.

Wasiak A., *Konfederacja barska w Wadowicach*, „Wadoviana. Przegląd historyczno-kulturalny”, 1999, nr 3, s. 74-76.

SUMMARY

Urbanonyms, as one of the elements characterizing the city are the subject of research, among linguists, historians and geographers. The naming policy can be the subject of ideologizing of urban space. Referring to important events or commemoration of people in the names of streets for important events or commemoration of people strengthened the sense of patriotism, both national and local. In the article, the authors draw attention to commemorative urbanonyms, which appeared in Wadowice in the 1880s, and in the time of the Second Polish Republic the patriotic name convention became an element of the state's policy. A clear manifestation of these changes is a 15% increase in the number of commemorative urbanonyms in Wadowice in the period 1918-1939.

Key words: toponomastics, urbanonyms, urban space, Wadowice, Galicia